लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण
Gender Eqality and Social Inclusion
(GESI)

परीक्षण प्रतिवेदन
Audit Report

घ्याङलेख गाउँपालिका , सिन्धुली

आ.व ०७९/०८०

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको भाग ३ को धारा १६ देखि धारा ४८ सम्म नागरिकको मौलिक हक र कर्तब्य सम्बन्धमा ब्यवस्था छ । सम्बिधान प्रदत्त यीनै मौलिकहरु प्रत्याभूत गर्न प्रत्येक स्थानीय सरकारहरु जिम्मेवार हुनु पर्दछ । सामाजिक न्यायको हक र सामाजिक सुरक्षाको हक सम्बन्धमा पनि स्थानीय सरकार जिम्मेवार छ । सामाजिक रुपले पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी जनजाती, मधेसी थारु अल्पसंख्यक, अपांगता भएका ब्यक्ति, सिमान्तकृत, मुस्लिम, पिछडावर्ग, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक आदीलाई समावेशी सिद्धान्तको आधारमा राज्यबाट प्राप्त अवसरहरुमा पहुँच पुर्याउने कार्य गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको पनि हो । स्थानीय सरकारले आफ्नो वजेट र नीतिको माध्यमबाट लैङ्गिक समानता सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणालाई व्यावहारिक रुपले अङ्गिकार गर्ने सम्बन्धमा के कस्तो प्रगतिहरु हाँसिल भए, के कस्ता चुनौतीहरु देखिए र के कस्ता आगामी योजना तथा कार्यक्रमले ती समस्या तथा चुनौतीहरुको समाधान हुन सक्छ भन्ने मार्गदर्शन लैङ्गिक समानता सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणले दिन सक्छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन अन्तर्गत योजना तर्जुमा प्रकृयामा महिला तथा पिछडिएको वर्गको सहभागितामा जोड दिइएको, योजना बनाउदा महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने योजना छनौटमा जोड दिदै लैससास प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था छ ।

दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरुले गरिबीको रेखामुनी रहेका बालबालिका, किशोरकिशोरी, महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, यौनीक अल्पसंख्यक, पछाडि पारिएका समुदाय जस्तै दलित, जनजाति, आदिवासीहरुको आवश्यकताहरु लाई समेट्ने उद्देश्य राखेको छ । चरम गरीबीको अन्त्यगर्न, असमानता हटाउन, विभेदसँग लड्न र पछाडि परेका व्यक्ति र समुहको द्रुत गतिमा प्रगति गर्नका लागि कोही पनि पछाडी नछुटुन् भन्ने मुख्य सिद्धान्तलाई दिगो विकासका लक्ष्यहरुले अंगिकार गरेको छ ।

पन्ध्रौ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ - २०८०/०८१) को आधारपत्रमा (क) लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तिकरण, (ख) बालबालिका तथा किशोर किशोरी (ग) जेष्ठ नागरिक (घ) अपाङ्गता भएका व्यक्ति (ड) सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण (च) समावेशीकरण लगायतका विषयहरुलाई छुट्टै शिर्षकका रुपमा राखिएको छ ।

२. अध्ययनको महत्व

नेपालमा राज्यको पूर्नरसंरचना पछि स्थानीय तहहरुको वजेट निर्माण प्रक्रियालाई लैङ्गिक कोणवाट सन्तुलित वनाउदै र यसको परीक्षण समेत गर्दै सम्वृद्ध नेपाल सुखि नेपालीको नारालाई टेवा पुऱ्याउनु परीक्षणका थालनीगरिएको छ ।

३. लैङ्गिक बजेट परिक्षणको उद्देश्यहरु

- स्थानीय सरकारको बजेट तर्जुमा नीति, प्रक्रिया र संरचनाको लैङ्गिक
- सम्वेदनशीलता र जवाफदेहिता मापन गर्नु ।
- श्रोतको वांडफांटमा महिलाका आवश्यकता सम्वोध नभए/नभएको विश्लेषण गर्नु ।
- नीति निर्माण र योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिलाका मुद्धालाई छलफलमा ल्याउन र सरोकारवालाहरु लाई उत्तरदायी वन्न उत्प्रेरित गर्नु ।
- लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणको समग्र प्रक्रियमा योगदान दिने तर्फ उन्मुख लैङ्गिक सम्वेदनशील आर्थिक प्रतिवद्धता निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु ।

४. अध्यनका क्षेत्रहरु

लैससास परीक्षणका क्षेत्रहरुलाई निम्न वुदामा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिकाको वजेट वितरणमा लैससास क्षेत्रको सम्बोधनको अवस्था
- गाउँपालिकाको नीती तथा विधीमा लैससासको स्थानको लेखाजोखा
- समावेशीकरणको अवधारणागत पक्षको लेखाजोखा

५. अध्ययनको विधि

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण कार्यलाई सम्पन्न गर्न निम्नलिखित विधीहरु अवलम्बन गरिएको छ -

- सान्दर्भिक दस्तावेजको अध्ययन र समिक्षा (Documents Review)
- स्थलगत अवलोकन (Field Observation)
- लक्षित समूह छलफल (Focus Group Discussion)
- खास सुचकहरुसँगको अन्तरवार्ता (Key Informent Interview)

६. विश्लेषणको माध्यम

लैससास विश्लेषणको समग्र अवस्थालाई बोधगम्य वनाउन माकुरी जालो प्रारुप (Cob Web Model) को माध्यमलाई आधार लिइएकोछ ।

७. परीक्षणबाट आएका मुख्य प्राप्तिहरु

लैससास परिक्षण र नतिजा विश्लेषणबाट गत आ.ब.को तुलनामा यस आ.व. ०७९/०८० मा सारभूत रुपमा सकरात्मक परिवर्तनहरु देखिएका छन् । यस्ता परिवर्तनहरुमा खासगरी-

- महिलाहरुको विवेकपुर्ण र सुसुचित सहभागिताको स्तरमा बृद्धि भएको छ ।
- सामाजिक समावेशीकरणका लागि विनियोजन हुने बजेटको आयतनमा बृद्धि भएको छ ।
- लैङ्गिक तथा सामाजिक सम्बन्धको सम्बेदनशिलताको विषयमा महिला समुह, टोल विकास संस्था, आमा समुह आदी जस्ता खुल्ला समुहहरुको कृयासिलता वढेको छ ।

- न्यायिक समितीले लैससास अवधारणालाई संस्थागत र अधिकारयुक्त वनाउन थप शसक्त भुमिका निर्वाह गरेको ।

८. लैससास परीक्षण सुचकको भार र प्राप्तांकको अवस्था

१. उच्चतम भार अंक = १ (राम्रो)
२. मध्यम भार अंक = ०.५ (ठिकै)
३. सुन्य भार अंक = ० (सून्य)

लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणका सूचकहरु

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
१	कानुन तथा नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण	७	५		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	गाउँपालिकाले तर्जुमा गर्ने कानुन (ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड), नीति/रणनीति तयार गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिले सहभागिता हुने गरेको छ वा छैन ?	० - १	१	सहकारी ऐन, उपभोक्ता समिति संचालन निर्देशिका, वालअधिकार संरक्षण कार्यविधी	
ख	कानुन तथा नीति निर्माणको क्रममा लाभग्राही विशेषतः महिला तथा सामाजिक रुपमा बञ्चितिमा परेको समुदायको सुझाव लिईएको छ वा छैन ?	० - १	०.५	कार्यपालिका निर्णय पुस्तिका	
ग	हालसम्म स्वीकृत भएका कानुनहरु र नीति हरुका बारेमा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुका लागि अभिमुखिकरण भएको छ वा छैन र समान बुझाई छ वा छैन ?	० - १	०.५	उपस्थिती माइन्युटहरु	
घ	स्वीकृत भएका कानुन र नीतिहरु वेवसाइटमा राखिएको साथै प्रकाशन गरी सवैको पहुँचमा हुने गरी पालिकाका सम्वन्धित शाखाहरु र वडा कार्यालयमा राखिएको छ वा छैन ?	० - १	०.५	स्वीकृत भएका कानुन र नीतिहरु वेवसाइटमा राखिएको	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ङ	गाउँपालिकाको लैससास नीति छ वा छैन ? तर्जुमा गरिएको भए लाभग्राही विशेषत:महिला तथा सामाजिक रुपमा बञ्चितिमा परेको समुदायसंग छलफल गरी सुझाव समावेश गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	० - १	१	वेव साइट तथा निर्णय पुस्तिकाहरु	
च	महिला तथा सामाजिक रुपमा बञ्चितिमा परेको समुदायहरु लक्षित गरी छुट्टै नीति, निर्देशिका वा कार्यविधिहरु वनेका छन् वा छैनन् ? (जस्तै अपांगतामैत्री, वालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री, दलित वा जोखिममा परेको र अन्य समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक रुपान्तरणका लागि वनाइएको नीति कार्य विधिहरु)	० - १	१	अपांगतामैत्री, वालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री कार्यविधिहरु	
छ	गाउँपालिकामा हुनसक्ने सबै प्रकारका विभेद /दुर्व्यवहार (जस्तै यौनजन्य, जातीय र महिला हिंसा नियन्त्रण, समान कामका लागि समान ज्यालाको लागि नीति बनाएर लागु गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	विभिन्न समयमा भएका विषयगत निर्णयहरु	
२	लैससास विश्लेषणमा आधारित योजना तर्जुमा	७	६		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ग	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	आवधिक योजनाको उद्देश्य, रणनीति तथा नतिजामा लैगिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको आर्थिक तथा सामाजिक हैसियतमा परिवर्तन एवम् रुपान्तरण ल्याउने गरी स्पष्टरुपमा उल्लेख गरिको छ वा छैन ?	०–१	१	आवधिक योजना तथा त्रिवर्षिय खर्च संरचना	
ख	आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना (जस्तै स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, कृषि, विपत जोखिम व्यवस्थापन आदि) तर्जुमा गर्दा गाउँ पार्श्वचित्रवाट प्राप्त लिङ्ग, उमेर, भूगोल, जातजाति, भाषा, सस्कृति, वर्ग, अपाङ्गता भएका व्यक्ति आदि अनुसारको छुट्टाछुट्टै अवस्था विश्लेषण गरि आवश्यकता पहिचान गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	१	आवधिक योजनाको विश्लेषण	
ग	आवधिक, क्षेत्रगत, लैससास नीती अनुरुप वार्षिक नीती तथा कार्यक्रम वनाइने गरेको छ वा छैन ? यस्ता नीति र वार्षिक कार्यक्रम वीचको तादम्यता छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाको वार्षिक नीती तथा कार्यक्रम र लैससास नीति	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
घ	वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट (GRB)तर्जुमा प्रक्रिया अवलम्बन गरी कार्य योजना तयार गर्ने गरिएको छ ?	०–१	०.५	वार्षिक योजना पुस्तिका	
ङ	बस्तीस्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सबै प्रकारका लिङ्ग र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता हुने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	बस्तीस्तरको योजना तर्जुमा गर्दाको वैठक माईन्यूट	
च	बार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा विषयगत समिति अनुसार छुट्याईएको बजेट र कार्यक्रममा लैससासलाई स्पष्ट रुपमा संवोधन गर्ने गरी विषयगत कार्यकमहरु तयार गरिएको छ वा छैन?	०–१	१	गाउँ पालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका	
छ	बञ्चितिकरण र जोखिममा परेका व्यक्ति र समुदायको लागि विशेष कार्यक्रम तथा बजेट तय भएको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका	
३	योजना कार्यान्वयन, अनुगमन/नियमन र मूल्याङ्कन	७	५.५		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	उपभोक्ता समिति गठन गर्दा आम भेला गर्ने गरिएको छ वा छैन ?उक्त भेलामा सहजीकरणका लागि कर्मचारी वा महिला वडा सदस्यहरुको भुमिका हुने गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	उपभोक्ता समितिको निर्णय माईन्यूट	
ख	उपभोक्ता समितिमा कम्तिमा ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागिता छ वा छैन ? साथै अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्ष मध्ये कम्तीमा एक जना महिला सदस्य रहने व्यवस्था छ वा छैन ?	०–१	१	उपभोक्ता समितिको निर्णय माईन्यूट	
ग	उपभोक्ता समितिमा लैङ्गिक तथा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुह, लाभान्वित समूह उपस्थिति रहेको अवस्थामा तिनीहरूको समेत प्रतिनिधित्व हुने गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	गााउँपालकाको मस्यौदा पाश्वचित्र र उपभोक्ता समितिको निर्णय माईन्यूट	
घ	योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ बमोजिम गठित सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिले अनुगमनका सूचकहरु वनाउदा लैससास सम्वन्धी सूचकहरु समावेश गरी सूचक वनाइएको छ वा छैन ? र अनुगमन प्रतिवेदन कार्यपालिकामा छलफल हुन्छ वा हुदैन ?	०–१	०.५	अनुगमनको प्रतिवेदन	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ङ	गत आ.व.को वार्षिक योजनामा लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको उत्थानका लागि तर्जुमा गरिएका कार्यक्रम तथा वजेटको कार्यान्वयन पूर्णरुपमा भए वा भएनन् ?	०–१	१	गत आ.व.को आर्थिक प्रशासनको खर्च अभिलेख	
च	सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा लैंगिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहलाई लागत अनुरुप पुगेको लाभ, असर र प्रभाव विश्लेषण गर्ने गरिन्छ ? स्थानीयतहले रुपान्तरणीय विकासको लागि सबै वर्ग वाव्यक्तिहरुलाई ज्ञान तथा सीप विकास गर्ने गरको छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका	
छ	नियमित रुपमा सबै प्रकारका सरोकारवालाहरुको सहभागितामा लैससास सम्वन्धी छलफल, सिकाई आदान प्रदान हुने गरेको छ वा छैन ? के यस्ता सिकाईहरु कार्यक्रम/योजना तयार वा नीति निर्माण गर्दा समावेश गर्ने गरिन्छ ?	०–१	०.५	निर्णय पुस्तिका	
४	आन्तरिक संरचना	७	४.५		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	गाउँपालिकामा गठीत न्यायिक समिति र वडा तहका मेलमिलाप केन्द्रमा लैङ्गिकतथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको प्रतिनिधित्व भएको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकामा गठीत न्यायिक समितिको संरचना र मेलमिलाप कर्ताहरुको नामावली ।	
ख	न्यायिक समिति र मेलमिलाप केन्द्रमादर्ता भएका र समाधान गरिएका विवादहरुको खण्डीकृत तथ्यांक (क्षेत्र र लाभान्वित) को अभिलेख राखिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	न्यायिक समितिको अभिलेख पुस्तिका	
ग	गाउँपालिकाले गठन गर्ने गरेका समितिहरु, उपसमिति तथा कार्यदलमा लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको समानुपातिक प्रतिनिधित्व भएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकामा गठन भएका विषयगत समिति र उपसमितिहरुको संरचना ।	
घ	सामाजिक विकास शाखा/महिला तथा वालविकास शाखा अन्तर्गत लैससास सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको छ वा छैन ?	०–१	१	सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको पत्र ।	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ङ	लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुको विकासको लागि छुट्टै कोष तथा वजेटको व्यवस्था भएको छ जस्तै वालविकास कोष, अपाङ्गता विकास कोष, छात्रवृति कोष, दलित उत्थान विकास कोष आदि) ?उनीहरूको सक्रियता र आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
च	बाल हेल्पलाइन १०९८, बालबालिका हराएमा वा भेटिएमा १०४, महिला तथा बालबालिका माथि हुने हिंसाको वारेमा उजुरी गर्न सकिने राष्ट्रिय महिला आयोगको टोल फ्रि नं. ११४५, घरेलु हिंसा जस्ता उपयोगी जानकारीहरु समुदाय स्तरसम्म प्रभावकारी ढंगबाट सूचना प्रवाह गर्न स्थानीय संयन्त्र प्रयोग गरी लाभग्राहीहरुलाई सूचना प्रवाह गरिने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०		
छ	गाउँपालिकाले टोलविकास संस्था तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु व समितिहरु जस्तैः महिला समुह, आमा समुह, वाल क्लब, संचार समुह, कृषि समुह) दर्ता/सूचीकृत गरी सक्रिय रुपमा संचालनमा ल्याईएको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाको दर्ता/सूचीकृत पुस्तिका	
५	क्षमता विकास	७	५.५		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	गाउँपालिकामा स्थानीय सरकारको संस्थागत स्व- मूल्याङ्कन गरी क्षमता विकास कार्ययोजना बनाईएको छ वा छैन ? यस्ता कार्ययोजनाका लागि आवधिक, क्षेत्रगत र वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्यवन गरिएको छ वा छैन ?	०–१	१	स्थानीय सरकारको संस्थागत स्व-मूल्याङ्कन गरी क्षमता विकासका लागिबनाईएको कार्ययोजना	
ख	गाउँपालिकाले संचालन गर्ने क्षमता विकास कार्यक्रमहरुमा सहभागिहरुको छनौट गर्दा लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा बहिष्करणमा परेका व्यक्ति र समुहलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेर आवश्यकता पहिचानका आधारमा गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाले संचालन गरेका क्षमता विकास कार्यक्रमहरुमा सहभागिहरुको नामावली ।	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ग	गाउँपालिकाले स्वरोजगार वृद्धि गर्ने तथा बैदेशिक एवं रोजगारीमा जाने समुहको क्षमता विकासको लागि कार्यक्रमहरू तय गरी कार्यान्वयवन गर्ने गरको छ वा छैन ? स्थानीयतहले रुपान्तरणीय विकासको लागि सबै वर्ग वा व्यक्तिहरुलाई ज्ञान तथा सीप विकास गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	विभिन्न कार्यक्रमहरुको प्रतिवेदन	
घ	तालिम प्राप्त व्यक्तिहरुको क्षमतामा आएको परिवर्तनका सम्बन्धमा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने गरेको छ वा छैन ?तालिम प्राप्त व्यक्ति वा सेवा प्राप्त गर्ने समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणमा परिवर्तन भएको अभिलेखिकरण गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको विषयगत प्रगति प्रतिवेदन	
ङ	गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकास तालिममा लैससास सम्वन्धी छुट्टै विषय राखि तालिम दिने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	पदाधिकारीहरुको तालिमको माइन्युट	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ड	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
च	गाउँपालिकाले महिलाहरुका रणनीतिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि लोक सेवाआयोग तयारी कक्षा, ग्रामीण महिला प्राविधिकहरु (पशु सेवा, कृषि, स्वास्थ्य र पूर्वाधार सम्बन्धी) तयार गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	परीक्षा सञ्चालन गरेको माइन्युटहरु र खर्चको श्रेस्ता	
छ	लैससास विकासको लागि संघीय सरकार अन्तर्गतका संवैधानिक आयोगहरु, प्रदेश सरकार तथा जिल्लास्तरका कार्यालयहरुसंग समन्वय गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	१	समन्वय वैठकका निर्णय	
६	नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिवद्धता	७	३.५		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क.	महिला विकासका लागि भएका बेईजिङ घोषणा पत्रका बाह्रवटा प्रतिवद्धता र दिगो विकासका सत्रवटा लक्ष्यहरु, बालअधिकार, जातीयविभेद विरुद्धको अन्तराष्ट्रिय महासन्धी(ICERD), ILO,अपांगताभएका व्यक्तिहरुको अधिकार संरक्षण गर्ने महासन्धि आदिको वारेमा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि र कर्मचारीहरुलाई अभिमुखिकरण गरिएको छ ? कोहि पनि पछाडी नछुटुन् भन्ने कुराको सुनिश्चितताको लागि अध्ययन र विश्लेषण गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिएको छ ?	०–१	०		
ख.	लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको साथै जोखिममा परेका समुदायकालागि विशेष कार्यक्रम सहित दिगो विकासका लक्ष्यहरुको स्थानीयकरणका लागि स्थानीयतहले सरोकारवाला हरुसँगको सहकार्यमा कार्य गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ग	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ग.	महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासन्धि (CEDAW) कार्यान्वयनकालागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना र संयुक्त राष्ट्रसंघीय सुरक्षा परीषदबाट पारीत प्रस्ताव नं. १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजनामा स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी भनी उल्लेख गरेका कार्यक्रमहरुमा रकम विनियोजन गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	केही कार्यक्रमहरु सञ्चालनका लागि बजेट विनियोजन गरेको	
घ.	महिला विरुद्ध हुने सबै खालको हिंसा निर्मुल गर्ने कार्यक्रमहरु र सो अनुसारको वजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम समयमै सम्पन्न गरेको छ ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका र खर्चको अभिलेख	
ङ	महिला अधिकार स्थापना र महिला माथि हुने हिंसा विरुद्धको विभिन्न दिवस र अभियान जस्तै महिला हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान, किशोरी दिवस, अन्तराष्ट्रिय महिला दिवस, स्वच्छ महिनावारी दिवस सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	कार्यक्रमको मईन्यूट	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ग	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
च	संयुक्त राष्ट्रसंघीय वालअधिकार महासन्धी १९८९ मा गरिएको प्रतिवद्धता कार्यान्वयनका लागि वजेट विनियोजन सहित कार्यक्रम तयार गरी समयमै सम्पन्न गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका र खर्चको अभिलेख	
छ	समाजमा विद्यमान जातीय विभेद र छुवाछुत सम्बन्धी सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक कुरीति र अभ्यास हटाउनका लागि वजेट विनियोजन सहित कार्यक्रम तयार गरी समयमै सम्पन्न गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	गाउँपालिकाको वजेट तथा कार्यक्रमको पुस्तिका र कार्यक्रमको माईन्यूट	
७	सेवा प्रवाह र संस्थागत संस्कृति	७	३		
क	लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करण र जोखिममा परेका व्यक्ति र समुदायको नक्सांकन तथा वार्षिक रुपमा अद्यावधिक गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ग	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ख	गतआ.व. मा सेवा सुविधामा पहुँच नभएका समुदायहरुका लागि सेवा प्रवाहमा पहुँच पुऱ्याउन घुम्ति शिविर संचालन भए वा नभएको ?	०–१	१	घुम्ति शिविर संचालन गर्दाको दर्ता अभिलेख र फोटाहरु ।	
ग	बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, महिला र अपांगमैत्री भौतिक संरचना (सार्वजनिक स्थल) निर्माण भएका छन् वा छैनन् ? स्थानीयतहले सेवाग्राहीहरु प्रतिक्षारत रहँदा बस्ने ठाऊँको उचित व्यवस्थापन जस्तै पिउने पानी, महिला/पुरुष शौचालय, प्रतिक्षालयआदि छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको वस्तुस्थिती	
घ	महिला कर्मचारीहरूको गर्भावस्था र बच्चालाई स्तनपान सम्बन्धी संवेदनशीलतालाई ध्यान दिने गरिएको छ वा छैन (जस्तै गर्भवती महिलालाई जोखिमयुक्त, खतरायुक्त काममा लगाउन नपाइने) ?	०–१	०.५	महिला कर्मचारीले दिएको प्रतिक्रिया	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
ङ	राष्ट्रिय तथा स्थानीय अभियान र सम्बन्धित मुद्धाहरुमा (जस्तै निकृष्ट प्रकारको वालश्रम, वालविवाह, वहुविवाह, दाइजो प्रथा, वोक्सी, छुवाछुत प्रथा तथा घरेलु हिंसा, महिला हिंसा उल्मुलन/ नियन्त्रणका लागि) अभियान/चेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	कार्यक्रम गरेको माईन्यूट र फोटाहरु	
च	महिला हिंसा विरुद्दको शुन्य सहनशिलता अपनाईएको छ वा छैन ? कार्यक्षेत्रमा हुने यौनजन्य हिंसा र दुर्व्यवहारको सम्वोधन गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	महिला कर्मचारीहरुको प्रतिकृया ।	
छ	गाउँपालिकामा लैससास मैत्री आचरण, भाषा, व्यवहार आदि प्रयोगमा आएको छ वा छैन ? यस्तो व्यवस्थाका लागि पहल गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	कर्मचारीहरुको प्रतिक्रिया	
८	सुशासन	७	४.०		

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
क	स्थानीयतहले सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परिक्षण, लैससास परिक्षण, गुनासो सुनुवाई, सामुदायिक सुचना पाटी, नागरिक वडापत्र जस्ता सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरुको कार्यान्वयन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	उपभोक्ता समिति ले गरेको सार्वजनिक परिक्षणका माईन्यूट र फोटाहरु र वडा तहको नागरिक वडापत्रहरु ।	
ख	सामाजिक जवाफदेहिताका औजारहरुको प्रयोग गर्दा लैङ्गिक तथा सामाजिकरुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	सम्बन्धित अभिलेखहरु	
ग	गाउँपालिकाले नियमित रुपमा आयोजना गर्ने सार्वजनिक सुनुवाईमा बर्हिगमन अभिमत (Exit Poll) र नागरिक प्रतिवेदन पत्र (CRC) गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	१	सार्वजनिक सुनुवाईको प्रतिबेदनहरु	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
घ	Website निर्माण गरी विभिन्न सूचनाहरु बार्षिक नीति, कार्यक्रमतथा बजेट, आय-व्यय, पार्श्वचित्र, जोखिम नक्साकंन, आवधिक तथा रणनीतिक योजनाहरु, पञ्जीकरणको तथ्यांक, सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तथा अन्य नियमित सूचनाहरु आदि) सार्वजनिकिकरण गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	गाउँपालिकाको Website	
ङ	सार्वजनिक महत्वका सूचनाहरु साथै माथि "घ" मा उल्लेखित विवरण प्रकाशन गरी स्थानीय संचार माध्यम तथा सूचना पाटी वा सवैको पहुँचमा हुने स्थानमा सर्वजनिक गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	विभिन्न समय र पत्रिका र एफ. एम रेडियोमा प्रकाशित सूचनाहरुको अभिलेख ।	
च	लैससासका राम्रा अभ्यासहरु, घटना अध्ययन आदिको प्रकाशन गर्ने, स्थानीय तहका समितिहरुमा छलफल गर्ने, अन्य स्थानीयतह, नागरिक समाज तथा प्रदेश र संघ सम्वन्धित निकायहरुसंग आदान प्रदान गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०–१	०.५	वेवसाइट तथा अभिलेखहरु	

क्र.स.	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्ग	पुष्ट्याई को आधार	कैफियत
छ	लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरूको पहुँचका लागि गरिएका सूचना, शिक्षा र संचारको (IEC materials) प्रवाह गरिएको छ वा छैन ? गरिएको भए त्यसले स्थानीयतहको विकास कार्यहरूमा सहभागितामा वृद्धि ल्याएको छ वा छैन ?	०–१	०.५	विभिन्न अभिलेख तथा वेवसाइटका विवरणहरु	

९.२.मााकुरे जालो

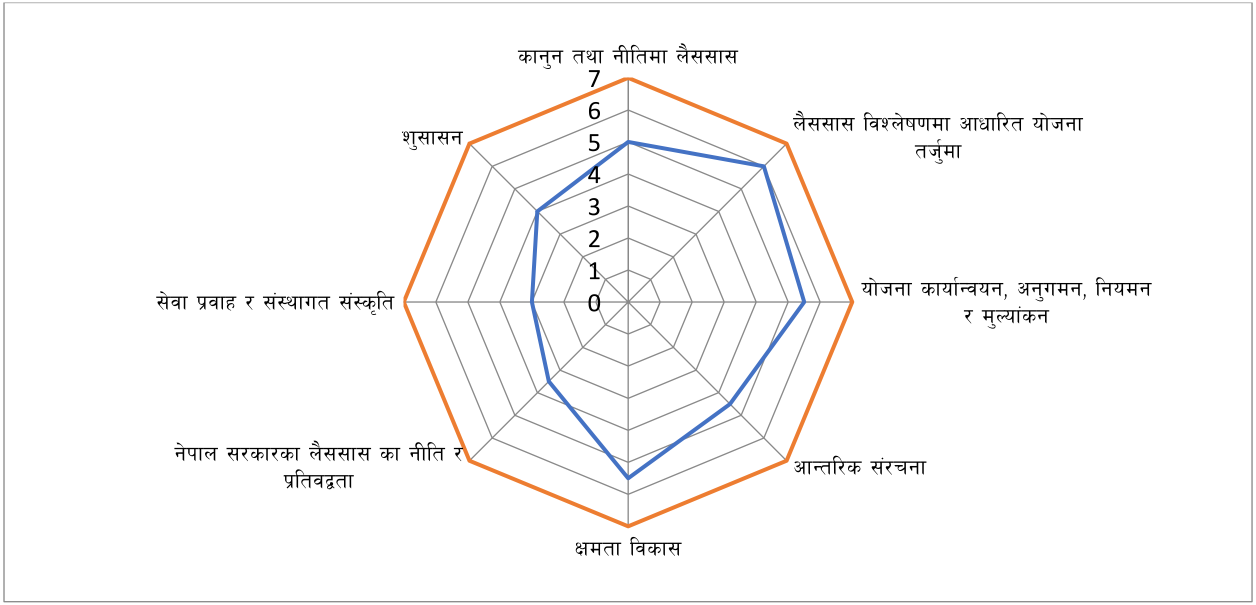

९. सबल पक्ष र सुधार गर्नपर्ने पक्षहरु

घ्याङ्गलेक गाउँ पालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण वजेट विनियोजन, कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहभागिता, प्रतिफलको वितरण र पारदर्शिता जस्ता पक्षहरुमा गरिएको यो अध्ययन तथा विश्लेषण पश्चात गाउँपालिकाको निम्नलिखित सवल तथा सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु देखिएका छन् -

क) सवलपक्षहरुः

- गाउपालिकाले एकल अधिकार र साझा अधिकारका क्षेत्रमा निर्दष्ट गरिएका कार्यहरु सम्पादन गरेको पाइयो ।

- एकल अधिकार अन्तर्गतका कार्यहरु सम्पादन गर्दा गाउँपालिकाको आफ्नै ऐन, नियम, नियमावली र कार्यविधिलाई आधार लिएर कार्य सम्पदन गरेको पाइयो ।
- ऐन नियम तथा कार्यविधीमा निर्दिष्ट भएको संख्या, पदीय सोपान, लैङ्गिकताका आधार गाउँपालिकाको काममा सहभागिता हुन अभिप्रेरित गरेको पाइयो ।
- उपभोक्ता समितिमा कम्तिमा ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागिता भएको पाइयो ।
- गतआ.व.को वार्षिक योजनामा लैङ्गिक तथा सामाजिक रुपमा वहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको उत्थानका लागि तर्जुमा गरिएका कार्यक्रम तथा वजेटको कार्यान्वयन पूर्ण रुपमा भएको पाइयो ।
- जातीय विभेद र छुवाछुत हटाउनका लागि वजेट विनियोजन सहित कार्यक्रम तयार गरी समयमै सम्पन्न गरेको पाइयो ।
- घुम्ति शिविर मार्फत पनि सेवा प्रवाह गरेको पाइयो ।
- लैससास सम्पर्क व्यक्ति तोकिएको पाइयो ।

ख) सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु:

- लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट तर्जुमा प्रकृयालाई अझै प्रभावकारी रुपमा अवलम्बन गर्नुपर्ने ।
- लैङ्गिक संवेदनशिलताका विषयहरुमा केन्द्रित कार्यक्रमहरुको संख्या बढाउनु पर्ने ।
- अनुगमनका सूचकहरुमा लैससासले गरेका ब्यवस्थाहरुको समेत समावेश गरिनु पर्ने ।
- सामाजिक समावेशीकरणका धारणा र ब्यावहारिक हस्तक्षेप सम्बन्धि क्षमता बृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन हुनु पर्ने ।
- सार्वजनिक सेवाका लागि आएका सेवाग्राहिहरुको लैङ्गिकता, आवश्यकता र विशेष आवश्यकताको लागि फरक किसिमले सम्बोधन भएको हुनु पर्ने ।

१०. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी विकास कार्ययोजना
घ्याङलेख गाउँपालिका

सि.नं.	गतिविधी	जिम्मेवार शाखा	अवधी	लागत
	कानुन तथा नीतिमा लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण			
१.	नीति निर्माणका विधीहरु सम्बन्धमा महिला तथा सामाजिक रुपमा पछाडि परेकाहरुका लागि अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन	प्रशासन शाखा	२०८० आश्विन भित्र	१,००,०००।-
२.	निर्माण भएका कानुनहरुको अभिमुखिकरण कार्यक्रम	प्रशासन शाखा	२०८० आश्विन भित्र	५०,०००।-
लैससास विश्लेषणमा आधारित योजना तर्जुमा				
१.	जनप्रतिनिधीहरुका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी वजेट निर्माण सम्बन्धमा तालिम सञ्चालन	प्रशासन शाखा	२०८० मंसिर भित्र	१,००,०००।-
	योजना कार्यान्वयन,अनुगमन, नियमन र मुल्यांकन			
१.	अनुगमनका लागि समावेशी सुचक निर्माणसँग सम्बन्धित अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन	योजना शाखा	दोस्रो चौमाशिक अवधिमा	५०,०००।-
आन्तरिक संरचना				
१.	बाल हेल्पलाइन १०९८, बालबालिका हराएमा वाभेटिएमा १०४, महिला तथा बालबालिका माथि हुने हिंसाको वारेमा उजुरी गर्न सकिने राष्ट्रिय महिला आयोगको टोल फ्रि नं. ११४५ को मा भएको व्यवस्थालाई जानकारी गराउने	न्यायिक समिति	तेश्रो चौमाशिक अवधीमा	२०,०००।-

सि.नं.	गतिविधी	जिम्मेवार शाखा	अवधी	लागत
		क्षमता विकास		
१.	लैससास सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	न्यायिक समिति	दोश्रो चौमाशिक अवधीमा	५०,०००।-
		नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी विकासका नीति र प्रतिवद्धता		
१.	ICERD, CEDAW, UNSCR 1325 / 1820 को सम्बन्धमा अभिमुखिकरण सञ्चालन गर्ने	न्यायिक समिति	तेश्रो चौमाशिक अवधीमा	५०,०००।-
		सेवा प्रवाह र संस्थागत संस्कृति		
१.	लैङ्गिक एवं सामाजिक रुपमा वहिष्करण र जोखिममा परेका ब्यक्ति र समुदायको नक्सांकन गर्ने	न्यायिक समिति	दोश्रो चौमासिक अवधीमा	१,००,०००।-
२.	विशेष आवश्यकता ग्राह्य सेवाग्राहिहरुका लागि प्रतिक्षालय, सौचालय, स्तनपान कक्ष आदी निर्माण गर्ने	योजना शाखा	तेश्रो चौमाशिक अवधीसम्ममा	१०,००,०००।-
		शुसासन		
१.	सामाजिक जवाफदेहिता अभिबृद्धि गर्ने विभिन्न प्रविधीहरु कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित शाखा तथा प्रतिनीधीहरुको क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	प्रशासन शाखा	पहिलो चौमाशिक अवधी भित्रमा	५०,०००।-

समाप्त